

bitki alanlarından biridir ve ormanlar günümüzde ülkenin % 28 kadarını kaplamaktadır. Ormanlarda kayın, meşe ve çam hâkim ağaç türlerini, gürgen, karaağaç, dişbudak ve ıhlamur gibi daha nemcil karakterli olanlar diğer türleri oluşturur. Romanya av hayvanlarının çeşitliliği ve miktarı bakımından Avrupa'nın en zengin ülkelerinden biridir.

Akarsu ağı, Romanya içindeki uzunluğu 1075 kilometreyi bulan, büyük kısmı ulaşım elverişli Tuna ve kolları üzerine kurulmuştur. Doğuda dünyanın en önemli sulak alanlarından biri olan ve geniş bir delta ile denize ulaşan Tuna'nın Romanya'dan aldığı başlıca kollar Mureş (Mures), Prut, Oltu (Olt), Seret (Siret), Yalomiça (Ialomița), Someş (Somes) ve Argeş'tir (Arges). Ülkede 3500 dolayında göl vardır; ancak bunların sadece % 10'undan azının büyüklüğü 1 km²'den fazladır; en önemlilerini Karadeniz kıyısındaki Razim (Razelm) ve Sinoe ile Tuna yakınındaki Oltenia ve Brates teşkil eder.

Nüfusun % 89,5'i Rumen, % 6,6'sı Macar, % 2,5'i Çingene, % 0,3'ü Ukraynalı, % 0,3'ü Alman, % 0,2'si Rus, % 0,2'si Türk ve % 0,4'ü de diğer uluslardan oluşmaktadır. Dinî açıdan % 70'lik bir oranla Ortodokslar ilk sırayı alır. Katolikler % 6, Protestanlar % 6, inançsızlar % 10 oranında; müslümanların oranı ise çok azdır.

Ekonomik faaliyetler içinde tarımın ayrı bir yeri vardır ve halen arazi kullanımı açısından en geniş pay bu sektöre aittir (% 61). 2003 yılı verilerine göre en fazla üretilen tahıllar mısır, buğday ve çavdardır. Sanayi bitkileri içinde ay çiçeği ve şeker pancarı önde gelir. Ülke genelinde yaklaşık 1,7 milyon büyükbaş hayvan, 5,8 milyon koyun, 491.000 keçi, 335.000 domuz, 14 milyon üzerinde kümes hayvanı ve 840.000'in üzerinde arı kovani bulunmaktadır. Tuna deltasında ve açık denizde balıkçılık yapılır.

Endüstriyel faaliyetler ekonomide maden çıkarımı, imalat sanayii, enerji üretim ve dağıtımı ile temsil edilir. Toplam üretimin % 23,2'sini gıda ve içki, % 12,3'ünü metalürji ürünleri oluşturmaktadır. Sanayi bölgeleri Bükreş, Prahova, Braşov, Bacau, Arad, Kalas, Timişvar, Hunedoara, Sibiu ve Cluj'dur. Başlıca sanayi kolları demir ve demir dışı metal, makine ve ulaşım araçları, kimya ve petrol ürünleri, ağaç ve kâğıt, gıda ve dokumacılık üzerinedir. Önceleri linyite ve doğal gazı dayanan enerji üretiminin ağırlığı Bistrita, Argeş, Tuna ve Oltu üzerinde yapılan barajlarla hidroelektriğe kaymış durumdadır. Dış ticaret

ağırlıklı olarak Avrupa ülkeleriyle gerçekleştirilmektedir. En önemli doğal kaynakları sırasıyla petrol, linyit, maden kömürü, doğal gaz, altın, tuz, kurşun, çinko, boksit ve maden suyudur. Ülkedeki tektonik hareketlilik jeotermal kaynakların zenginliğini sağlamış ve bu kaynaklar ülkede turizmin gelişmesine büyük katkıda bulunmuştur.

Romanya'nın en büyük limanı Köstence'dir; Mangalia ve Sulina Karadeniz'deki diğer önemli limanlardır. Tuna üzerinde de birçok büyük liman yer almaktadır. Bunlardan en önemlileri Orsova, Drubeta-Turnu Severin, Turnu Magurele, Giurgiu (Yergöğü), Oltenita'dır. 1975-1984 yılları arasında yapılan ve Cernavoda yerleşmesinin güneyinden başlayıp Köstence'nin güneyinde son bulan kanal Tuna ile Karadeniz'in bağlantısında 400 kilometrelik bir kısalma sağlamıştır. 1992'de Almanya'da açılan Main-Tuna kanalı ile Karadeniz kıyısı (Köstence) ve Kuzey denizi (Rotterdam) birbirine bağlanmıştır. En önemli havaalanı ise Bükreş'tedir. Bunun dışında ülkede on beş havaalanı daha vardır.

BİBLİYOGRAFYA :

- I. M. Matley, "Traditional Pastoral Life in Romania", *The Professional Geographer*, XXII/6, Washington 1970, s. 311-316; W. A. Dando, "Wheat in Romania", *Annals of the Association of American Geographers*, LXIV/2, Washington 1974, s. 241-257; E. C. Muica - A. Popova-Cucu, "The Composition and Conservation of Romania's Plant Cover", *GeoJournal*, XXIX/1, Dordrecht 1993, s. 9-18; M. Buza, "A General Geomorphological Map of Romania on the Scale of 1:25,000, Zlatna Sheet", a.e., XLI/1 (1997), s. 85-91; V. Boja - I. Popescu, "Social Ecology in the Danube Delta: Theory and Practice", *Lakes & Reservoirs: Research and Management*, V/2, Madlen 2000, s. 125-131; V. Soran v.dğr., "Conservation of Biodiversity in Romania", *Biodiversity and Conservation*, IX/8, Dordrecht 2000, s. 1187-1198; I. Navodaru v.dğr., "The Challenge of Sustainable Use of the Danube Delta Fisheries, Romania", *Fisheries Managements and Ecology*, VIII/4-5, Madlen 2001, s. 323-332; P. Martin - T. Straubhaar, "Best Practice Options: Romania", *International Migration*, XL/3, Oxford 2002, s. 71-85; R. Tomozeiu v.dğr., "Winter Precipitation Variability and Large-Scale Circulation Patterns in Romania", *Theoretical and Applied Climatology*, LXXXI/3-4, Wien 2005, s. 193-201; *Anuarul Statistic al României / Romanian Statistical Yearbook* (Romania Institutul National de Statistica), Bucuresti 2004 (<www.insse.ro>).

SEDAT AVCI

II. TARİH

Bugünkü Romanya topraklarında iskân tarihi Neolitik zamana (m.ö. 5500-2500) kadar iner. Burada Hamangia ve Cucuteni kültürlerinin parlak örnekleri bulunmuş-

tur. Hintli-Avrupa kavimleri bölgeye geldikten sonra (m.ö. III. binyıl sonlarında) yerli unsurlarla bir karışım meydana gelmiştir. Milâttan önce I. binyılda dışarıdan gelen İskitler'in, Yunanlılar'ın (Dobruca'da Histria, Tomis ve Callatis kolonilerini kurdular) ve Keltler'in etkileri görüldü. Milâttan önce I. yüzyılda Traklar ile aynı dil grubuna mensup olup Tuna nehrinin kuzeyinde yaşayan Daklar (Getler), Bohemya'dan Karadeniz'e kadar uzanan ve merkezi Karpatlar'da bulunan Dacia (Daçya) Krallığı'nı kurdular. Roma İmparatorluğu ile çetin ve uzun savaşların ardından krallık dağıldı ve yerinde Daçya eyaleti oluşturuldu (m.s. 106). Dako-Get yerli nüfusunun Romalılaştırılması neticesinde yeni bir etnik yapı doğdu (VII-IX. yüzyıllar). Bunların adı Român, "Roma vatandaşı" mânasına gelen Latin sözü Romanus'a dayanır. Neo-Latin olan Romen dilinin esas gramer kategorileri ve söz hazinesi Latin'dir. Bu neo-Latin diline özellikle Slavca, ayrıca Almanca, Macarca ve Türkçe kelimeler girmiştir.

Karpatlar'ın doğusunda (sonraki Boğdan Voyvodalığı topraklarında) ve güneyinde (sonraki Eflak Voyvodalığı topraklarında) X-XII. yüzyıllarda Peçenek-Kuman ve XIII-XIV. yüzyıllarda Moğol-Tatar siyasî-askerî hâkimiyeti kuruldu; bunların dili ve müesseseleri kalıcı oldu. Bu topraklardaki Osmanlı öncesi Türk etkisi sonraki Osmanlı dili ve kurumlarının yerleşmesine zemin hazırladı. 1330'da daha önce oluşan Eflak Voyvodalığı (Prenslığı) ve 1365'te (1359 yılında oluşan) Boğdan Voyvodalığı, o sıralarda Doğu Avrupa'da büyük devlet olan Macar Krallığı'na karşı savaşarak bağımsızlığını kazandı.

Boğdan (Romence Moldova) ve Eflak (Vahia) voyvodalıkları, (her ikisine Osmanlı döneminde Memleketeyn denir) bağımsızlıklarını koruyabilmek için komşuları Lehistan ve Macaristan krallıklarıyla mücadelelerini sürdürdü. 1393'ten sonra Tuna'ya ulaşan Osmanlı Devleti'ne karşı da yeni bir çatışma içine girdi. Mircea cel Batran ile Vlad Tepeş (Kazıklı Voyvoda) gibi voyvodaların kumandasındaki Eflak Beyliği çeşitli savaşların ardından 1462-1476 yıllarında Osmanlı üstünlüğünü (haraçgüzâr statüsünü) kabul etti. Boğdan prensi, 1467'de Macaristan'ın en büyük kralı Matthias Corvinus'u ve 1497'de Lehistan Kralı Jan Olbracht'ı yenen Stefan cel Mare (Büyük İstefan) 1475'te Rumeli Beylerbeyi Hadım Süleyman Paşa kumandasındaki Osmanlı ordusunu bozguna uğratanca papa tarafından kendisine "İsâ'nın pehlivani" unvanı verilmişti. Bir yıl sonra bizzat Fâtih

Sultan Mehmed, Osmanlı kuvvetlerinin başında Boğdan seferine çıktı, fakat başarı kazanmasına rağmen başşehir Suceava'yı ele geçiremedi. Prens Stefan tahtta kaldı. II. Bayezid 889'da (1484) Boğdan'ın büyük kale ve limanları olan Kili (Chilia) ve Akkırman'ı (Cetatea Alba) alınca Prens Stefan, Osmanlı hükümrânlığını ve haraĝgüzâr statüsünü kabul etti. Eflak-Boğdan'ın XV ve XVI. yüzyıllardaki haraĝgüzâr statüsü Osmanlı padişahları tarafından verilen ahid-nâmelerle tesbit edilmiş ve 1479-1481 yıllarında Stefan cel Mare'ye verilen ahidnâmenin metni bugüne ulaşmıştır (A. Decei, "Tratatul de pace- Sulhname- încheiat între sultanul Mehmed II și Ștefan cel Mare în 1479", *Revista Istorică Română*, XV (București 1945).

1525'te Osmanlı-Leh "ebedî barışı"nın akdedilmesi (1533 yılında yenilendi) ve 1526'da Mohaç Muharebesi'nde Macar Krallığı'na son verilmesi neticesinde bölgede güç dengesi tamamen değişti; Osmanlı Devleti'nin gücü arttı. Budin beylerbeyiliği (1541) ve ardından Banat'ta Tırnışvar beylerbeyiliği (1552) kuruldu. 1541'de Transilvanya (Erdel) Voyvodalıĝı, Memleketeyn'e benzer şekilde fakat daha gevşek bağlarla özerk haraĝgüzâr bir prenslik olarak Osmanlı hâkimiyetini kabul etti. Bu arada Kanûnî Sultan Süleyman'ın 1538'deki Boğdan seferi sonucunda Tuna'da bulunan Eflak'ın en büyük liman şehri İbrâil (Braila) Osmanlı Devleti'ne doğrudan doğruya katıldı. Böylece bütün önemli Tuna kale-liman şehirleri Osmanlı kontrolü altına girdi. Diğer taraftan Boğdan'ın güneydoğu kısmı (Bucak) Osmanlı Devleti'ne katılıp Bahçesaray ile Budin arasında Orta Avrupa'daki Habsburglar'a karşı Kırım Tatar süvarisine Romen makamlarına tâbi olmayan ayrı bir koridor açıldı. XVI. yüzyılın ortalarında Osmanlı-Romen ilişkilerinin de yeni bir dönem başladı. XV. yüzyılda

mükellefiyetleri sadece haraĝ ve peşkeş olan Romen voyvodalıkları 1530'lu yıllardan itibaren tam olarak Osmanlı hâkimiyetiyle karşı karşıya geldi. Hukukî açıdan Boğdan ve Eflak, 1541'den sonra da Erdel "sâir memâlik-i mahrûse gibi" sayılmaya başlandı. Milletlerarası ilişkilerde Boğdan-Eflak bağımsızlığını kaybedip Berlin Kongresi'ne kadar (1878) Osmanlılar'a bağlı kaldı. Transilvanya Prenslığı ise 1699 yılı Karlofça Muahedesi'nin ardından Avusturya'ya dahil edilecektir.

Bölgenin büyük devletlerin arasında tampon durumunda kalan Romen prensliklerine XVI. yüzyılın ortalarından itibaren özerklik statüsünü tanıyan ahidnâmeler değil daha çok berat ve hatt-ı şerif, hatt-ı hümayunlar verildi. 993'te (1585) Eflak voyvodasına verilen beratla olduğu gibi yeni belgelerde eski ahidnâmelerden alınan "dosta dost ve düşmana düşman olup" formülü mevcuttu (BA, MAD, nr. 17932, s. 11-12). XVIII. yüzyılda, yani Fenerli Rum voyvodaları döneminde Memleketeyn'in bu durumu, Osmanlı bürokrasisinin alışılmış ve yaygın bir ifadesi olarak vakıflardan alınan şu formülle belirtildi: "Mefrûzû'l-kalem maktûû'l-kadem min külli'l-vücûh serbest." Bu bölgede de doğrudan Osmanlı idarecileri ve garnizon bulunmuyordu. Eflak-Boğdan topraklarına girebilmek ve orada bir süre kalabilmek için özel fermanlar gerekiyordu. Prensliklerin topraklarında hiçbir kısıtlaması ve engeli olmayan hristiyan dini tamamen serbestti. Bu serbestiyet statüsüne Osmanlılar genellikle sadık kaldılar. Pek çok Osmanlı belgesinde ilgili idarecilere haraĝlarını ödedikten sonra iç işlerine karışılmamasına dair tembihatta bulunulduğu bilinmektedir.

Ekonomik açıdan Osmanlı Devleti özellikle İstanbul îşesi için Romen prensliklerine çok önem veriyordu. XVIII. yüzyılda Memleketeyn'in bu rolü "İstanbul'un yiye-

cek ambarı" ifadesiyle belirtiliyordu. XVI-XVIII. yüzyıllarda Eflak-Boğdan'dan İstanbul'a arpa, koyun (1584'ten önce her yıl en az 500.000 baş), sığır (1560'larda Boğdan'dan yılda 12.000 baş), tuz (Eflak'tan 10.000 kıyye / okka veya 400 parça), bal (XVII. asırda Boğdan'dan 10.000 kıyye, Eflak'tan 15.000 kıyye), bal mumu (en yüksek kaliteli ve İstanbul saraylarında çok kullanılan Boğdan'dan 9000 kıyye, Eflak'tan 5000 veya 9000 kıyye), sade yağ, kendir, kereste (bilhassa Galatz'tan kalas kerestesi) vb. gelirdi. Memleketeyn'in özellikle kıvrık cinsi koyunları İstanbul îşesinde önemli role sahipti. Eflak voyvodasına gönderilen 1001 (1593) tarihli bir fermana göre "eskiden" İstanbul îşesi için Eflak'ta dokuz nahiye (il) ayrılmıştı (BA, MD, nr. 71, s. 173). Boğdan'da aynı sistem tesbit edilmişti. XVII. yüzyıl ortalarında yılda 90.000 koyun tüketen saray mutfâĝı için ocaklık sistemi çerçevesinde yılda toplam 40.000 koyun veren Memleketeyn'de özel îşe bölgeleri belirlenmişti. İşe mükellefiyetleri dışında Memleketeyn'in Özü (Oçakov), Hotin, Akkırman, Kili, Bender, İbrâil, Yergöğ, Turnu (Kule) gibi Osmanlı komşu kalelerinin tamiratına ulaşım, levazım, insan gücüyle katkıda bulunması gerekiyordu. Normal olarak bu tamirat çalışmalarının ücreti voyvodalıkların haracından düşülüyordu. Ayrıca haraĝgüzâr olan Eflak-Boğdan, Osmanlılar'ın Avrupa'daki seferlerine birkaç biner askerle ve kendi parasıyla katılmak zorundaydı.

Ödedikleri haraĝlar XVI. yüzyılın ikinci yarısında Eflak için 104.000, Boğdan için 66.000 altındı. Erdel kesimi için 15.000 altın tayin edilmişti. Bu haraĝ herhangi bir gümüş ya da altın parayla ödenebilirdi. Osmanlı kaynaklarına dayanan tahminlere göre 1538-1600 yılları arasında Eflak ve Boğdan prenslikleri Osmanlı Devleti'ne çeşitli sikkelerle toplam 5,6 milyon altın (düka / zecchini) vermişti. Peşkeş olarak XVI. yüzyılda Osmanlı padişahına her yıl 110 şahin / doğan (Boğdan'dan yetmiş, Eflak'tan yirmi, Erdel'den yirmi), kırk at (Boğdan'dan yirmi, Eflak'tan yirmi), birkaç kilo balık dişi, samur ve diğer pahalı kürk-ler, ayrıca altın sırmalı kumaşlar, sürahiler, nakit para verilir. Sadrazam, vezirler, Rumeli beylerbeyi resmî peşkeşler alırdı. XVII-XVIII. yüzyıllarda bunlara mukarrer ve bayram peşkeşleri ilâve edilmiştir. En büyük ödemenin ise gayri resmî hediyeler yoluyla olduğu anlaşılmaktadır.

Öte yandan Romen malları için muazam Osmanlı piyasası daima açıktı. XVII. yüzyılda Otuz yıl savaşı (1618-1648) so-

Romanya
Parlamento
Sarayı –
Bükres
(Eski başkan
Çavuşesku'nun
sarayı)

nucunda Orta Avrupa'nın nüfusu dramatik bir şekilde düşünce et tüketimi de azaldı. Bu durumda Romenler için tek açık piyasa İstanbul oldu. İstanbul'da gıda maddeleri iki üç kat daha pahalı olduğundan Romen mallarını getirenler iyi kâr sağlıyordu. Yine prenslikleri himaye görevi Osmanlılar'a geçtiğinden artık dâimî askerî kuvvetler bulundurmamak için finansman gerekmiyordu. Öyle ki XVIII. yüzyılda hemen hemen hiç dâimî asker kalmamış gibiydi. Böylece malî açıdan önemli miktarda para birikimi olmuştu. Üstelik siyasi-askerî açıdan Osmanlı koruması Macar, Leh, Rus ve Avusturya'nın bölgedeki yayılma / katılma politikasına karşı 1400'lerden itibaren XIX. yüzyıla kadar engelleyici karşı gücü oluşturmaktaydı. Osmanlı döneminde Romenler dinî ve kültürel kimliklerini korudular.

Osmanlı idaresi altında özellikle XVIII. yüzyılda voyvodalar bazan Eflak, bazan Boğdan idaresi olarak birkaç defa tayin edilebiliyordu. Bu durum tek bir halk (Eflak-Boğdan / Romen), dil ve Ortodokslik ortak paydasında her iki prensliğin birleşmesine zemin hazırladı. 1 Ocak 1848 tarihinde iki ülke arasında gümrük kaldırıldı, böylece ortak bir pazar kuruldu. 1848'de Eflak-Boğdan ihtilâli esasen Osmanlılar'a değil Rus hegemonyasına karşıydı. Kırım savaşı (1853-1855) Rusya'nın yenilgisi Romenler'in davası için yeni ve daha uygun şartları hazırladı. Balkanlar, İstanbul ve Boğazlar istikametinde ilerleyen Rusya'nın yayılma politikasına karşı bir tampon-engel kurmak isteyen Batılı büyük devletler Eflak-Boğdan'ın birleşmesini, yani Küçük Romanya'nın kurulmasını (1859-1862) kabul ettiler.

Yeni devlet yerli prens Alexandru Ioan Cuza (Kuza Bey) tarafından yönetildi. Ardından Romanya tahtına Prusyalı Hohenzollern hânedanı getirildi. I. Carol'un tarafsız ve istikrarlı yönetimi yıllarında (1866-

1914) Osmanlı Devleti'nden "dostane bağışanma" isteyen Romanya Prensliği olumsuz cevap aldıktan sonra 9 Mayıs 1877 tarihinde bağımsızlığını ilân etti. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'na katılan ve özellikle Plevne'de Osmanlılar'ın yenilgisine çok önemli katkıda bulunan Romanya'nın bağımsızlığı Berlin Kongresi'nde (1878) tanındı. Savaşın ilginç tarafı iki çatışma arasındaki aralıklarda Romenler ile Türkler arasındaki dostça davranışlardı. Ayrıca savaşın ardından Romanya'da bulunan 6000 Osmanlı esiri misafirperverlik ve hoşgörüyle karşılandı. Boğdan Prensliği'nin güneydoğu kısmı (Cahul [Kahul], Bolgrad ve İsmail illeri), yani Besarabya'nın güney kısmı Rusya tarafında kaldı. Buna karşılık Romanya Prensliği'ne -1400'lerde Eflak Voyvodalığı'na ait olan- Kuzey Dobruca bölgesi verildi. Az sonra da Romanya'nın bağımsızlığı Osmanlı Devleti tarafından tanındı. 1881'de Romanya Prensliği krallık haline getirildi. I. Dünya Savaşı'nın neticesinde Rusya ve Avusturya-Macaristan imparatorlukları yıkılınca 1699'da Avusturya'ya ilhak edilen Transilvanya (Timişoara Banatı dahil), 1775'te yine Avusturya'ya dahil olan Bukovina (Boğdan / Moldova'nın kuzey kısmı) ve 1812'de Rusya'nın eline geçen Prut ile Dinyester arasındaki bölge yani Besarabya, her birinin yerli halkının kararıyla Romanya Krallığı bayrağı altında birleşti. Böylece Büyük Romanya, daha doğrusu Birleşik Romanya oluştu (1 Aralık 1918). Bu arada I. Carol 1914'te çocuk bırakmadan ölünce yerine ağabeyinin oğlu Ferdinand (1914-1927), ardından onun oğlu II. Carol (1930-1940) ve onun oğlu Mihai (1927-1930 ve 1940-1947) geçti.

II. Dünya Savaşı şartları çerçevesinde özellikle Nazi Almanyası ve Komünist Rusya (Hitler-Stalin / Ribbentrop-Molotov) anlaşması sonucu 1940'ta Besarabya ve Kuzey

Bukovina bölgeleri tekrar Sovyetler Birliği tarafından alındı. Besarabya yerinde -Transnistriya'yı da içeren- Moldova Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti ilân edildi. Kuzey Bukovina ve Besarabya'nın güneydoğu kısmı da (Bucak) bir süre sonra Ukrayna'ya verildi. Böylece bugünkü Romanya Cumhuriyeti sınırları belirlenmiş oldu. Ruslar, Romanya'da monarşi idaresine son verdiler (1947). Romanya Komünist Halk Cumhuriyeti oldu. 1967'de iktidara Çauşesku geçti ve kanlı bir ihtilâlle devrilen kadavraları Rusya'dan bağımsız bir siyasetle yönetti. 1989'da idamının ardından demokratik bir yapıya geçildi. Romanya 2004'te NATO'ya girdi, 1993'te başvurduğu Avrupa Birliği tam üyeliği 1 Ocak 2007'de başladı.

III. ÜLKEDE İSLÂMİYET ve TÜRK-İSLÂM ARAŞTIRMALARI

Romanya'nın bir kısım topraklarında doğrudan Osmanlı idaresinin kurulmasının ardından bu bölgelerde müslüman-Türk toplulukları oluşmaya başlamıştı. Özellikle Tımişvar beylerbeyliği, Dobruca ve Adakale bu toplulukların bulunduğu bölgeleri oluşturmaktaydı. Dobruca'da Osmanlı öncesi Türk yerleşmesinin varlığı bilinmektedir. Bu bölgelerde yaşayan müslüman-Türk grupları hakkında XIX. yüzyıla kadar ayrıntılı bilgiler yoktur. Dobruca kesiminde Anadolu'dan gelmiş Türkmenler, kuzeyden gelen Tatar, Nogay Türkleri yerleşmiş durumdaydı. Maçin, Hırşova, Silistre, Babadağ, Köstence, Mangalya, Pazarcık, Balçık gibi şehir ve kasabalar 1850'lerde önemli sayıda Türk topluluğu ile öne çıkmıştı. Fakat 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı bölgedeki müslümanların Türkiye'ye göçüne yol açtı. Geride az sayıda Tatar (Nogaylar, Kırım Tatarları vb.) ve Türk nüfusu ile yine az miktarda müslüman Arnavut, Arap, Çingene kalmıştı. Çerkezler ise 1877'de bölgeyi terketmişti. Dobruca kesiminde 1913'te Türk ve Tatar nüfus oranı % 15 dolayındaydı (36.000 kişi). 1938'de 25.000 civarında Tatar, 20.000 kadar Türk nüfusun bulunduğu tahmin edilmekteydi. Dobruca'daki müslüman ahalisi ilgili olarak 1880'de özel bir kanun çıkarılmıştı. Burada vicdan ve kanaat özgürlüğünün mutlak olduğu, her türlü ibadetin toplum düzenini ve ahlâkı bozmadıkça serbestçe yapılabileceği belirtilmişti. Cami bakımı ve dinî eğitim bir kanunla düzenlenmekteydi.

1878-1913 arasında camiler çevresinde yoğunlaşmış Cemâat-i İslâmiyye müslüman topluluğun idarî organizasyonunun temelini oluşturmaktaydı. İlk kültürel müslüman dernekleri 1909'da Dobruca Ta'mîm-i

Bükreşte
Danubioya
nehri
ve iki kenarında
yer alan
eski binalar

Maârif Cemiyeti idi. Merkezi Köstence'de, şubeleri Mecidiye ve Hırsova'da bulunuyordu. 250 kadar üyesi vardı. 1911 yılında kurulan Mecidiye Müslüman Semineri Mezunları Cemiyeti'nin merkezi ise Mecidiye idi. Burada çeşitli medreseler eğitim hayatının temel unsuru durumundaydı. Bektaşilik, Halvetiyye, Nakşibendiyye ve Şâze-liyye tarikatları yaygındı. Kendilerine ait gazete-mecmua (*Dobruca Gazetesi, Hareket Mecmuası, Sadakat, Çolpan, Tonguş* vb.) ve dinî yayınları bulunuyordu.

I. Dünya Savaşı yıllarında siyasi gelişmeler sonucu yeni toprak katılığı ile müslümanların sayısı arttı ve müftü sayısı ikiden dörde çıktı (Köstence, Tulçı, Silistre, Pazarlık). Yeni cemiyetler kuruldu. Fakat Bulgar işgali bazı belirsizliklere yol açtı. Bu yıllarda müslüman toplulukların 150-180.000 civarında olduğu tahmin edilir. 1920'den sonra Romanya'da biri küçük bir topluluk halinde Adakale'de, diğeri daha kalabalık olarak Dobruca'da iki ayrı Türk-müslüman grubu mevcuttu. İlkinde birkaç yüz Türk ile müslüman Boşnak ve Arnavutlar yaşıyordu. Dobruca'da ise 1940 yılına doğru 200.000 civarında Türk (% 80) ve Tatarlar'ın (% 20) bulunduğu tahmin edilir. Topluluğun dinî işleri Bükreş'teki Dinî İşler Başkanlığı'na doğrudan bağlı dört müftülük tarafından yürütülüyordu. 1935'te müslüman hukuk sistemi kaldırılarak kadılık feshedildi. Bu sırada iki medrese faaliyettedir (Silistre ve Mecidiye). Müslüman topluluğun yayın organları da artış göstermişti.

1957'de Paris Antlaşması neticesinde Dobruca'nın çevre bölgesi Bulgaristan'a verilince Türk ve müslüman sayısı 50.000 dolayına düştü. Adakale tamamen boşaltıldı. 1956'da Dobruca'da 14.329 Türk (genel nüfusun % 0,08'i), 20.469 Tatar (% 0,1) yaşıyordu. 1977'de nüfuslar 23.000'er olarak belirlenmişti. 1957'de müslüman okulları kapatılmıştı. Komünist idare döneminde Türkçe yayın yapılamıyordu. 1976'da nisbeten bir kolaylık sağlandı, Romen müslüman delegasyonu ortaya çıktı, *İslâm* adıyla bir dergi yayımlandı. 1989'dan sonraki demokratikleşme sürecinde topluluğun durumunda gelişmeler oldu. 1992 sayımına göre 29.533 Türk, 24.449 Tatar'ın bulunduğu tesbit edilmiştir. 2002 sayımlarında ise Dobruca bölgesindeki müslüman Türk sayısı 67.000 olarak belirtilmiştir.

Romenler'in Osmanlı araştırmaları alanında dünya çapında tanınan iki büyük ismi Kantemiroğlu (Boğdan Voyvodası Constantin Kantemir'in oğlu) ve Nicolae Iorga'dır. İstanbul'da yirmi iki sene yaşayan Kante-

miroğlu, Batı kültüründen faydalanıp Batı ile Doğu kültürleri arasında bir köprü kurmuş, *Historia incrementorum atque decrementorum Aulae Othomanicae* (Osmanlı Devleti'nin yükselişi ve çöküşü tarihi) adlı eserini 1710'dan önce İstanbul'da yazmaya başlamış ve 1717'de Rusya'da tamamlamıştır. Eser, Hammer'in *Osmanlı Tarihi*'nin çıkışına kadar Osmanlı tarihi ve medeniyeti üzerinde Avrupa'da en çok okunan kitap olmuştur. Onun 1715-1717 yıllarında kaleme aldığı *Descriptio Moldavia* (Boğdan'ın tasviri) adlı kitabı siyasi ilişkiler açısından dikkat çekicidir. Öte yandan Kantemiroğlu'nun adı klasik Türk müzikisi tarihine girmiştir. İstanbul'da onun tambur virtüozağı, üstatlığı ve müzik hocalığı meşhurdur. Bunun dışında kendisi hem besteci hem kuramcı hem melodi derlemecisi olarak tanınmıştır.

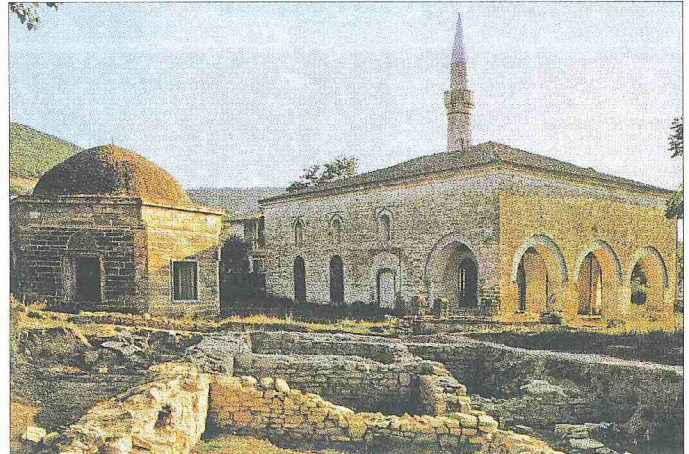
Nicolae Iorga da yazdığı Osmanlı tarihiyle bilinir (*Geschichte des Osmanischen Reiches*, I-V, Gotha 1908-1913). Osmanlıca ve modern Türkçe bilmeyen Iorga, XX. yüzyıl başlarına kadar Batı dillerinde neşredilmiş olan bütün Osmanlı kaynaklarını incelemiştir. Ona göre Osmanlı tarihi dünya tarihinin parlak bölümlerinden biridir. Osmanlı büyük fetihlerinin sırlarından biri, topraklarını ve serbestiyetlerini kaybeden Balkan köylüleri arasında yapılan çok verimli bir sosyal propagandadır. Böylece Osmanlı orduları bu köylülerce hemen hemen hiç direniş görmemiştir. Romanya'daki Osmanlı araştırmaları geçmişinde ikinci nesil sadece Osmanlı araştırmalarıyla uğraşan bilim adamlarından, yani orijinal Osmanlı arşiv belgeleriyle çalışabilen profesyonel Osmanlı araştırmacılarından oluşmuştur. Bu nesle Batı'da öğrenim görmüş olan Aurel Decei, Nicoara Beldiceanu, Maria Matilda Alexandrescu-Dersca Bulgaru, ayrıca Türk (Gagauz) kökenli Mihail Guboğlu, Mustafa Ali Mehmet ile Türkiye'de do-

ğan ve tahsil gören Ermeni asıllı H. Dj. Siruni dahildir. Aynı nesle, Nicoara Beldiceanu ile beraber İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde Ekim 1946 – Ekim 1948 tarihleri arasında Şark dilleri derslerine katılmış Ion Matei de eklenebilir.

Romanya'da Türkoloji çalışmalarıyla ilgili kurumlar da mevcuttur. Bunlardan biri Yaş'ta Alman Türkologu Franz Babin-ger tarafından kurulan Institutul de Turcologie (1940-1945), bir diğeri Bükreş'te Balkanolog Victor Papacostea tarafından teşkil edilen Institutul de Studii şi Cercetari Balcanice'dir (de Balcanologie, 1943-1948). Kronolojik açıdan bu ikinci nesil genellikle iki dünya savaşı arasındaki devirden 1970'lere kadar gelir. Bu arada *Gramatica limbei otomane* (Osmanlıca dil bilgisi) İstanbul'da 1905 yılında Osmanlı uyruklu Romen Adam V. Cotula tarafından bastırılmıştır. Yine o yıllarda Lazar Şaîneanu *Influenta orientala asupra limbii şi culturii romane* (Romen dili ve kültürü üzerindeki Doğu etkisi) adlı kitabını neşretmiştir (I-II, Bükreş 1900; Fr., I-II, Paris 1902). Bu eser Romanya'daki Osmanlı mirasıyla ilgili en geniş araştırmadır.

1965-1966 yılından itibaren Mihail Guboğlu, Mustafa Ali Mehmet, Mihai Maxim, Tahsin Gemil, Valeriu Veliman Başbakanlık (Osmanlı) Arşivi'nde çalıştılar. Bugün Romanya'nın ulusal arşivlerinde Türk belgeleri ve yazmaları mikrofilmli toplanmıştır; bu açıdan Romanya, Doğu Avrupa'da ilk sırada gelmektedir. Bükreş Üniversitesi'nde 1985'te Centrul de Studii Otomane (Osmanlı Araştırmaları Merkezi) kurulmuştur. Bu merkez daha sonra Türk Araştırmaları Merkezi haline gelmiş olup İstanbul'da neşredilen *Romano-Turcica* adlı bir dergi çıkarmaktadır.

İslâmî-Türk Eserleri. Bugünkü Romanya toprakları Osmanlı döneminde Eflak,

Babadağı'nda
Ali Paşa Camii
ve Türbesi ile
medresenin
kalıntıları

Boğdan ve Erdel prenslikleri olarak haraç-güzâr statüsünde olduğundan buralarda doğrudan bir Osmanlı idaresi yoktu, müs-lûman topluluk da bulunmuyordu. Bu se-beple Macaristan veya Balkanlar'daki Os-manlı eyaletleriyle mukayese edildiğinde buralarda çok daha az cami, türbe, han, hamam gibi Osmanlı eserlerine rastlanır. Ekrem Hakkı Ayverdi'nin tesbitlerine gö-re 1970'lerde Macaristan'da 710 Osman-lı eseri varken Romanya'da 234 adet eser mevcuttu (*Avrupa'da Osmanlı Mi'mârî Eserleri I*, s. 1-2). Ayverdi, Romanya arazi-sinden yalnız Dobruca'da az sayıda mi-mari eser kaldığını, Timişvar Banat eya-letindekilerin ise tamamıyla yok olduğ-u nu yazar.

Bugün Romanya'da ayakta kalan İslâmî eserler arasında ilk sırayı Babadağı'n-daki Sarı Saltuk Baba Türbesi alır (XIII. yüzyıl). II. Bayezid 1484 yılında Babadağı Sarı Saltuk Türbesi'ne vakıflar tahsis et-miştir. Son zamanlarda restore edilen tür-be ziyarete açıktır. Türbeye yakın bir yer-de XVII. yüzyıl başlarına ait Gazi Ali Paşa Camii bulunmaktadır (bk. ALİ PAŞA CA-Mİİ ve TÜRBESİ). Mangalya'da II. Selim'in kızı ve Sokullu Mehmed Paşa'nın zevcesine ait İsmihan Camii (a.g.e., s. 42-43, 48-50), Dobruca'da Mecidiye'de Sultan Abdülme-cid Camii, Tulçı'da Aziziye (Sultan Abdül-laziz) Camii (bk. AZİZİYE CAMİİ) mevcuttur (a.g.e., s. 53, 66). Köstence'de en ihtişam-lısı Kral Camii (Büyük Cami) olup burayı I. Carol 1910'da kendi parasıyla yaptırmış-tır (a.g.e., s. 45). Bükreş'te eski kervansa-ray tarzında XIX. yüzyıl başlarında Alem-dar Mustafa Paşa'nın dostu Manuk Bey Mirzayan'ın inşa ettirdiği Manuk Hanı res-tore ve modernize edilmiştir (a.g.e., s. 25: 1880'lere ait fotoğraf). Yine Bükreş'te I. Dünya Savaşı'nda şehid düşen 535 Türk askerinin mezarının bulunduğu Türk Şe-hitliği vardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Müstecip Ülküsal, *Dobruca ve Türkler*, Ankara 1966, s. 45-244; *Prezente musulmane în Româ-nia*, Bucureşti 1976, tür.yer.; Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı Mi'mârî Eserleri I*, s. 11-68; A. Popovic, *Balkanlar'da İslâm*, İstanbul 1995, s. 123-184; M. Maxim, *L'empire ottoman au nord du Danube et l'autonomie des principautés roumaines au XVIe siècle: Etudes et documents*, İstanbul 1999, s. 11-283; a.mlf., *Romano-Ottomanica: Essays & Documents from the Turkish Archives*, İstan-bul 2001, s. 11-213; a.mlf., "XVI. Asrın İkinci Ya-rısında Osmanlı İmparatorluğu'na Karşı Eflâk-Buğdan'ın İktisadî-Malî Mükellefiyetleri Hakkun-da Bazı Düşünceler", *TTK Bildiriler*, VII (1973), II, 553-564; a.mlf. – L. Maxim, "Romanya'da Os-manlı Araştırmaları", a.e., XIII (2002), I, 221-241; *İstoria Românilor*, Bucureşti 2001-2003, I-IX, tür.yer.; Cristina Feneşan, *Cultura otomană a vi-*

layetului Timişoara 1552-1716, Timişoara 2004, tür.yer.; Filiz Halil, *İsakça'da Türk İzleri*, Galati 2004, s. 34-149; *Antique Ottoman Rugs in Transylvania* (ed. Stefano Ionesco), Rome 2005, s. 13-225; Engin Bektaş, "Balkanlarda Tarih Ön-cesi ve Erken Uygarlıklar", *Balkanlar El Kitabı I: Tarih* (der. Osman Karatay – Bilgehan A. Gökdağ), Ankara 2006, s. 37-53.

MIHAI MAXIM

ROSENTHAL, Franz

(1914-2003)

Alman asıllı Amerikalı şarkiyatçı.

Yahudi bir ailenin çocuğu olarak 31 Ağus-tos 1914'te Berlin'de doğdu. 1932 yılında girdiği Berlin Üniversitesi'nde dönemin en ünlü hocalarından klasik diller ve şarkiyat okudu. 1935'te hazırladığı *Die Sprache der palmyrenischen Inschriften und ih-re Stellung innerhalb des Aramäischen* adlı teziyle (Leipzig 1936) doktor unvanını aldı. Ardından İtalya'ya giderek Floransa'da bir yıl öğretmenlik yaptı. Berlin'e dön-dükten sonra Lehranstalt für die Wis-senschaft yüksek haham okulunda öğre-tim faaliyetini sürdürdü. 1938'de yazdığı *Die aramäische Forschung seit Th. Nöldeke's Veröffentlichungen* adlı ese-riyle (Leiden 1939) ilk defa o yıl verilmeye başlanan "Lidzbarski" ödülüne layık göröl-düyse de yahudi oluşu sebebiyle ödülün parasal kısmını alamadı. Yahudi aleyhtar-lığının doruğa çıktığı 1938 yılının sonun-da Almanya'yı terkederek Amerika Birle-şik Devletleri'ne gitti; 1940'ta Cincinnati'deki (Ohio) Hebrew Union College'da gö-reve başladı. 1943'te Amerikan vatandaş-lığına geçti ve askerliğini Washington'da-ki Stratejik Hizmetler Dairesi'nde yaptı. II. Dünya Savaşı'nın ardından tekrar aka-demik hayata dönen Rosenthal 1948'de Pennsylvania Üniversitesi'ne intisap etti. 1956 yılında, 1985'te emekliye ayrılıncaya kadar görev yapacağı Yale Üniversitesi'n-de Sâmi dilleri profesörlüğüne tayin edil-di.

Yale Üniversitesi Yakınoğu Çalışmaları Bölümü'nün dünya çapında saygınlık ka-zanmasında önemli rol oynayan ve İslâm araştırmalarının Amerikan üniversitele-rinde yaygınlaşmasına öncülük eden Ro-senthal, 1964-1965 yıllarında American Oriental Society ile American Philosophical Society, American Academy of Arts and Sciences, Medieval Academy of America, American Academy of Jewish Research, British Academy, Middle East Medieva-lists, Deutsche Morgenländische Gessell-schaft ve Accademia Nazionale dei Lincei

gibi bilim kurumlarının başkanlığını yürüt-tü. Giorgio Levi Della Vida ve Harvey Prize ödüllerine sahip bulunan Rosenthal'e Co-lumbia, Tübingen, Tel Aviv ve Kudüs İbrâ-nî üniversiteleri tarafından fahri doktora pâyesi verildi. 1984'te yayımlanan *Journal of American Oriental Society*'nin CIV. cildi ile *Oriens*'in XXXVI. cildi de kendisi-ne adandı.

8 Nisan 2003 tarihinde Brandford'da (Connecticut) ölen Franz Rosenthal arka-sında yirmi üçü kitap, 106'sı makale, alt-mış ikisi *The Encyclopaedia of Islam*'-da yayımlanmış yetmiş beş madde, kitap tanıtım-kritik yazısı olmak üzere toplam 363 çalışma bırakmıştır. Onun eserlerinin görülen özelliklerden biri, Ortaçağ İslâm medeniyetinin daha önce hiç değinilme-miş yönleriyle sosyal ve kültürel tarihi üze-rinde durmuş olmasıdır. İşlediği konular İslâm'da mizah, uyuşturucu, şans oyunla-rı ve kumar, intihar, çocuk psikolojisi, he-diye ve rüşvet gibi ilginç ve aynı zamanda ele alınması zor konulardır. Rosenthal'in temelde iki tez savunmuş olması dikkat çeker. Bunlardan ilki İslâm medeniyeti-nin Grek medeniyetini devam ettirdiği, ikincisi insanoğlunun arzularıyla genelde dinin, özdele de İslâm'ın çatıştığı, kanun ve kuralarla bastırılan isteklerin bir şekil-de ortaya çıkarak toplumsal düzeni etki-lediği görüşüdür.

Eserleri. A) Telif. 1. *Ahmad b. at-Tay-yib as-Sarahsi* (New Haven 1943). III. (IX.) yüzyılda yaşayan edip Ahmed b. Tayyib'in hayatının anlatıldığı ve bir bütün halinde günümüze ulaşmayan eserlerinin diğer müelliflerin ondan yaptıkları alıntılarla tes-bit edildiği bir kitap olup bu alandaki ilk çalışmadır. 2. *The Technique and Ap-proach of Muslim Scholarship* (Rome 1947). (A. trc. Enîs Ferîha, *Menâhicü'l-'ule-mâ'i'l-müslimîn fi'l-bahşi'l-'ilmî*, Beyrut 1961). 3. *Humor in Early Islam* (Leiden 1956). II. (VIII.) yüzyılda Medine'de yaşa-dığı tahmin edilen Arap mizahçısı Eş'eb'e ait hikâyeleri içeren eserle İslâm mizahı-na ait malzemenin incelenmesinin ardın-dan Eş'eb'in tarihsel kişiliği ortaya konul-muştur. Eş'eb'e ait 161 fıkra ve hikâyenin tercümesini de ihtiva eden çalışmanın son bölümünde İslâm dünyasında gülme ko-nusundaki nazariyeler üzerinde durulmuş ve esere Arap literatüründe Eş'eb'e yapı-lan atıfları içeren bir bibliyografya eklen-miştir (T. trc. Ahmet Arslan, *Erken İslâm'da Mizah*, İstanbul 1997). 4. *A History of Muslim Historiography* (Leiden 1952). Batı'da İslâm tarihçiliği üzerine yapılan çalışmaların öncülerinden olan bu klasik-